

Dr. sci. Senada Kurtanović¹
Mag.oec. Anida Zukić²

**UTICAJ PRIMJENE MEĐUNARODNOG KODEKSA ETIKE ZA
PROFESIONALNE RAČUNOVOĐE NA KVALITET POREZNOG
RAČUNOVODSTVA³**

**IMPACT OF THE APPLICATION OF THE INTERNATIONAL CODE OF
ETHICS FOR PROFESSIONAL ACCOUNTANTS ON THE QUALITY OF TAX
ACCOUNTING**

SAŽETAK:

Kao posljedica pandemije Covid 19 kao i agresije Rusije na Ukrajinu narasla je stopa inflacije i cijene mnogih sirovina i usluga, što je stvorilo priliku za znatno većim neetičnim radnjama. Ovo istraživanje igra značajnu ulogu u razumijevanju i analizi problema porezne evazije i načina na koje se računovodstvena etika može koristiti kao sredstvo za njeno suzbijanje. Kroz promicanje etičkog ponašanja u računovodstvu, moguće je stvoriti okolinu u kojoj računovođe djeluju u skladu sa interesima javnosti a ne pod pritiscima menadžera koji potiču neetične prakse. Cilj istraživanja je objasniti uticaj nivoa primjene Kodeksa na kvalitet poreznog računovodstva te identificirati eventualne prepreke s kojima se računovođe suočavaju. Istraživan je potencijalni učinak češćih revizija rješenja dostavljenih od strane poreznih organa kao i percepcija o efikasnosti istih. Pomoću statističkog programa izvršena je analiza stavova računovođa, te je zaključeno da su računovođe izložene velikom pritisku od strane nadređenih te isti smatraju da se porezne kontrole ne obavljaju dovoljno često kao ni revizije tih kontrola.

SUMMARY:

As a result of the Covid 19 pandemic as well as Russia's aggression against Ukraine, the rate of inflation and the prices of many raw materials and services increased, which created an opportunity for significantly greater unethical actions. This research plays a relevant role in understanding and analyzing the problem of tax evasion and how accounting ethics can be used as a tool to combat it. By promoting ethical behavior in accounting, it is possible to create an environment in which accountants act in accordance with the interests of the public and not under pressure from managers who encourage unethical practices. The goal of the research is to explain the impact of the level of application of the Code on the quality of tax accounting and to identify possible obstacles faced by accountants. The potential effect of more frequent revisions of decisions submitted by tax authorities was investigated, and the perception of their effectiveness. With the help of a statistical program, an analysis of the attitudes of accountants was carried out, and it was concluded that accountants are exposed to great pressure from their superiors, and they believe that tax controls are not performed often enough, as well as audits of these controls.

¹ Dr.sci. Senada Kurtanović, Univerzitet u Bihaću, e-mail: senada.kurtanovic@hotmail.com

² Mag.oec. Anida Zukić, Menadžer d.o.o. Lukavac, e-mail: anida.zukicc@hotmail.com

³ Urednički kolegij časopisa je recenzirao i kategorizirao rad kao NAUČNI-PREGLEDNI RAD.

Ključne riječi: Međunarodni kodeks etike za profesionalne računovođe, porezno računovodstvo, porezna evazija, kreativno računovodstvo, forenzičko računovodstvo

Keywords: International Code of Ethics for Professional Accountants, tax accounting, tax evasion, creative accounting, forensic accounting

JEL: M40, M41, M49

UVOD

Etika je postala neizostavan pojam u poslovnom svijetu i posvećuje joj se sve više pažnje, međutim, često se dovodi u pitanje adekvatno primjenjivanje etičnih normi od strane računovođa koji svakodnevno obavljaju izuzetno odgovorne poslovne zadatke. Uloga računovođa i revizora je da usmjere preduzeće svojim vještinama, stručnošću, edukovanjem te primjenom svih etičkih načela i kodeksa. Uvjerenja i stavovi računovođa o vrijednostima u svakodnevnom poslu utiču na njihov rad kao i stvaranje povjerenja u rezultate njihovog rada. Pri donošenju bilo kojih poslovnih odluka profesionalne računovođe se trebaju pridržavati zakonskih, etičkih i profesionalnih normi ponašanja. Skoro svaka osoba koja radi u računovodstvu se susretala sa situacijom u kojoj dovodi u pitanje svoju etičnost zbog želja i zahtjeva nadređenih, a nerijetko i situacijom gdje mora prekršiti *Kodeks* kako bi zadržao/la radno mjesto. Porezna evazija, odnosno izbjegavanje plaćanja poreza u skladu sa zakonima, često je potaknuta željom za smanjenjem poreznih obaveza i povećanjem profita. U takvim situacijama, menadžeri i računovođe mogu se naći pod pritiskom da manipuliraju finansijskim izvještajima kako bi smanjili prijavljeni dobitak i poreznu obavezu. Ovdje dolazi do važne uloge etičkih principa u računovodstvu. Kada računovođe aktivno primjenjuju etičke standarde u svojoj praksi, oni postavljaju temelje za transparentnost i integritet u finansijskom izvještavanju. To znači da će se prihodi i rashodi prikazivati ispravno, a porezna obaveza biti tačno izračunata. Također, etički osviještene računovođe manje su sklone sudjelovanju u praksama koje bi mogle dovesti do porezne evazije. Kroz promicanje etičkog ponašanja u računovodstvu, moguće je stvoriti okolinu u kojoj računovođe djeluju u skladu sa interesima javnosti a ne pod pritiscima menadžera koji potiču neetične prakse.

Kroz istraživanje podrazumijevamo da se porezno računovodstvo bavi pripremom, analizom i prezentacijom poreznih izvještaja i obaveza kompanije u skladu sa važećim poreznim zakonima i propisima. Glavni cilj poreznog računovodstva je obezbijediti tačne i pravovremene informacije što uključuje prikupljanje i analizu finansijskih podataka kako bi se izračunale porezne obaveze, pripremile porezne prijave, te eventualno smanjila obaveza za porez kroz legitimne porezne olakšice i planiranje. Za kvalitetno porezno računovodstvo podrazumijevamo postojanje sljedećih elemenata: tačnost, usklađenost, pravovremenost, dokumentovanost te naravno etičnost. Kvalitet poreznog računovodstva zahtijeva poznavanje aktuelnih poreznih zakona, propisa i sudske prakse, kao i sposobnost praćenja njihovih promjena, a odnosi se na efikasnost i tačnost s kojom se porezne obaveze izračunavaju i prijavljuju, uz maksimalno izbjegavanje pritiska od strane nadređenih. U istraživanju ćemo se fokusirati na primjenu sljedećih etičkih normi: integritet, objektivnost, profesionalna kompetentnost i dužna pažnja, povjerljivost te profesionalno ponašanje.

1. TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Za adekvatno razumijevanje teme istraživanja neophodno je prvenstveno dati teorijski osvrt na pojedinačne varijable *Kodeksa* i poreznog računovodstva, a zatim i opisati povezanost varijabli i njihove specifičnosti. Osim toga, relevantno je predstaviti i rezultate ranijih istraživanja.

1.1. Teorijske osnove poslovne etike

Pojam etike potiče od grčke riječi "ethos" što znači moral, običaj. Kao znanstvena disciplina, etika se bavi proučavanjem načela ispravnoga, dobrog i moralnog djelovanja. Prema Kalacunu (2001: 6) etika je znanost o moralnom odlučivanju i ponašanju. "Ako razmotrimo zapise iz prošlosti možemo primijetiti da je ponekad postojalo pravilo da posao i etika ne idu zajedno, jer preduzeće ne bi moglo istovremeno ostvarivati dobitak i biti etički ispravno" (Grivec, 2014: 18).

Prema Donaldsonu (1989: 10), poslovna se etika ukratko može opisati kao "sistemska studija moralnih (etičkih) pitanja koja se odnose na poslovanje, industriju ili srodne aktivnosti, institucije ili prakse i uvjerenja". U definiranju poslovne etike Nash (1990: 9) primijetila je da se poslovni moralni standardi ne razlikuju od individualnih standarda. U poslovnoj se etici proučava način na koji se osobne moralne norme primjenjuju na aktivnosti i ciljeve komercijalnog preduzeća. To nije zaseban moralni standard, već proučavanje načina na koji poslovni kontekst postavlja vlastite jedinstvene probleme za moralnu osobu koja djeluje kao agent ovog sistema. Slično mišljenje izrekao je i Strenberg (1994: 12) koji je također mišljenja da se etika uglavnom odnosi na distribucijsku pravdu u odlučivanju o poslovnim aktivnostima. Prema njemu poslovna etika primjenjuje etičko rasuđivanje na poslovne situacije i aktivnosti. Etika u poslovanju se može definirati kao "sposobnost promišljanja vrijednosti u procesu donošenja odluka u korporacijama, da bi se odredilo kako te vrijednosti i odluke utiču na različite grupe sudionika te da bi se utvrdilo kako menadžeri mogu iskoristiti ta opažanja" (Certo and Certo, 2006: 66).

Organizacijska struktura jedan je od ključnih elemenata koji oblikuju put poslovnih odluka i operacija unutar jedne organizacije. Ona ne samo da određuje broj i vrstu odjela unutar organizacije, već također uspostavlja linije komunikacije i nadzora unutar nje. Osim toga, definira sisteme koordinacije među različitim sektorima kako bi se postigli zajednički ciljevi organizacije. Dok je primarni cilj svakog poslovanja ostvarivanje profita, važno je istaknuti da se fokusiranje isključivo na finansijske rezultate nije pokazalo kao održiva strategija u savremenom poslovnom svijetu. Postizanje profita koji proizilazi iz neetičnih ili nedopuštenih praksi nije dugoročno održivo. Način na koji su različite uloge i odgovornosti postavljene unutar organizacijske strukture može stvoriti okolnosti koje potiču neetično ponašanje. Stoga je proučavanje organizacijske strukture ključno u kontekstu poslovne etike, jer može otkriti potencijalne situacije ili okolnosti koje potiču neetično ponašanje unutar organizacije. Johnson (2020: 307) tvrdi da struktura bilo koje organizacije ni na koji način ne bi trebala potkopati etičke standarde postavljene za članove, već bi te strukture trebale poticati visoke etičke performanse, ne samo zaposlenika, već i menadžera. Karpati (2001: 78) ističe kako uspješno ostvarenje svrhe rada preduzeća ovisi zasigurno u prvom redu o menadžerima preduzeća, kao i o svim zaposlenim ljudima i o njihovu shvaćanju etike, pridržavanju zakonitosti. Drugim riječima, nužno je da etika postane dio svrhe preduzeća, i to za sve zaposlene. Uspješna implementacija poslovne etike zahtijeva potpunu posvećenost cijele organizacije i usmjerenu pažnju na svaki

detalj. Dakle, ova predanost ne bi trebala biti ograničena samo na menadžere koji postavljaju osnovnu strategiju organizacije, već bi trebala prožimati sve razine poslovanja unutar same organizacije. Bowie i Schneider (2011: 229) naglašavaju da najbolji etički kodeksi specificiraju temeljne vrijednosti preduzeća, primjenjuju se na svakog zaposlenika na svim razinama hijerarhije preduzeća i nadilaze druge ekonomske pritiske. Nerijetko se može čuti kako su ciljevi etičnosti i profitabilnosti suprotstavljeni. Međutim, praksa pokazuje kako će "upravo one organizacije koje uspijevaju uskladiti i uspostaviti ravnotežu između načela profitabilnosti i etičnosti biti one koje će imati dugoročnu perspektivu rasta i razvoja" (Aleksić, 2007: 420).

1.2. Teorijski okvir poreznog računovodstva

Porezni sistem predstavlja ključni stub ekonomskog sistema u svakoj zemlji, obavljajući ključnu ulogu u ostvarivanju različitih ekonomskih, socijalnih i političkih ciljeva. Za svaku državu od suštinskog je značaja da razvije i održava porezni okvir koji je pravedan, podsticajan, transparentan, precizan, nedvosmislen, postojan i siguran. Ovaj okvir treba također da sadrži jasne mehanizme za mjerenje i kontrolu primjene poreza, kako bi se osiguralo da se zadovolje različite potrebe i interesi društva. Porezno računovodstvo u fokusu ima porezne evidencije i proračune u skladu sa relevantnim i važećim zakonskim regulativama. Porezno računovodstvo je širok pojam koji polazi od mjesečnih PDV prijava, svakodnevnih knjiženja ulaznih i izlaznih faktura sa pridržavanjem propisa u vezi odbitnog i neodbitnog PDV-a, porezno priznatih i porezno nepriznatih rashoda, što u konačnici vodi do rezultata poslovanja sastavljanjem poreznog bilansa uzimajući u obzir promet tokom cijelog obračunskog perioda. Shodno tome svaki računovođa mora odlično poznavati sve relevantne zakone i primjenjivati ih.

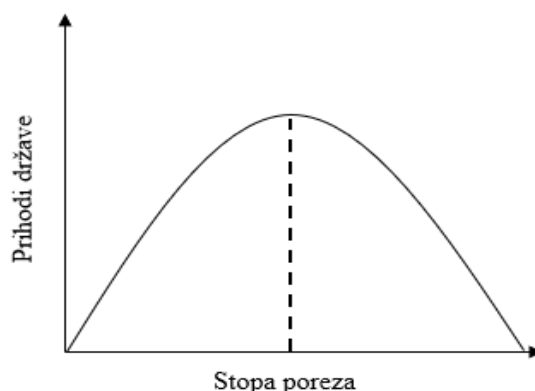
Prema Isaković-Kaplan (2016: 48) porezno računovodstvo može biti sagledano i definisano iz različitih uglova, a njegovo usko poimanje posmatra ovaj dio računovodstva kao informacijski servis za potrebe izrade poreznog bilansa, prijava poreza na dodatu vrijednost i eventualno nekih drugih poreznih izvještaja. Porezno računovodstvo ima važnu ulogu u interpretaciji računovodstvenih informacija koje trebaju biti predstavljene na realan i istinit način obzirom da predstavljaju finansijsku uspješnost pravnih lica. Prema mišljenju Jahića (2008: 32) doći će vrijeme kada će bilans stanja i bilans uspjeha izgubiti na svom značaju, dok će uloga poreskog bilansa biti više istaknuta. Prema Madžarević-Šujster (2002: 119) definicija porezne evazije glasi: „to je legalna privredna aktivnost koja nije prijavljena radi izbjegavanja plaćanja poreza čime porezni neplatiša povećava svoj osobni dobitak.” Porezna evazija podrazumijeva korištenje različitih manipulacija s ciljem smanjenja direktnih i indirektnih poreza i parafiskalnih nameta. Svake godine porezna evazija uzrokuje velike finansijske gubitke zemljama pa tako i BiH, što ozbiljno utiče na pružanje vladinih usluga i njihovo društveno-ekonomsko funkcioniranje. Prema Bello i Danjuma (2014: 35) izbjegavanje plaćanja poreznih obaveza je globalni problem zato što u svim poreznim sistemima s jedne strane porezni obveznici pokušavaju minimizirati svoju poreznu obavezu, a s druge strane porezne administracije pokušavaju unaprijediti saradnju s poreznim obveznicima kako bi otkrile nezakonito izbjegavanje plaćanja poreznih obaveza (poreznu evaziju) i spriječile „rupe u zakonu“, koje omogućavaju legalno izbjegavanje plaćanja poreznih obaveza.

1.2.1. Evazija poreza na dohodak

Dohodak se može opisati kao suma svih neto prihoda ostvarenih od strane poreznog obveznika tokom određenog vremenskog perioda, a plaćaju ga pojedinci koji su zaposleni po različitim

vrstama ugovora. Evazija poreza na dohodak je zapravo rezultat evazije svih drugih doprinosa na platu i iz plate. Kada je u pitanju BiH, iako je to država sa najnižom stopom poreza na dobitak, ipak je tu još mnogo poreza koji predstavljaju opterećenje pravnim i fizičkim licima, pa tako se naprimjer po stopi oporezivanja plate ipak nalazimo među državama sa najvećim poreznim opterećenjem. Glavni razlog pojave sive ekonomije odnosno porezne evazije u oblasti plata jeste upravo veliko porezno opterećenje koje dovodi do toga da poslodavci često plaćaju poreze i doprinose samo na minimalnu platu a ostatak radnicima isplate u gotovini. Naravno, porez na dohodak se plaća samo na isplaćeni iznos plate koji je prijavljen. Ovaj slučaj povećanja sive ekonomije u uslovima velikog poreznog opterećenja je u ekonomiji predstavljen *Lafferovom krivuljom*.

Grafikon 1 Teoretski prikaz Lafferove krive

Izvor: Ekonomija finansije, "Interpretirati i razumjeti Lafferovu krivulju", dostupno na: <https://www.economiafinanzas.com/bs/interpretirati-laffer-krivulju/>

Na grafikonu 1 možemo vidjeti prikazanu stopu poreza i kako ona utiče na prihode države, odnosno da stopa poreza od 0% uzrokuje i stopu prihoda države od 0%, ali i da stopa poreza od 100% uzrokuje stopu prihoda države od 0%. Dakle, svrha *Lafferove krivulje* jeste da objasni kako veliko povećanje stope poreza neće dovesti do povećanja prihoda države već do smanjenja kao i pojave sive ekonomije. To znači da ako porezna stopa postane previsoka, može doći do smanjenja poticaja za rad i ulaganje, jer obveznici mogu osjećati da je veći dio njihove zarade uzet porezima, te u takvim situacijama dolazi do traženja načina za smanjenje poreznog tereta što rezultira manjom ukupnom naplatom poreza. *Lafferova krivulja*, dakle, podupire ideju da ravnoteža između porezne stope i ukupne naplate poreza igra ključnu ulogu u ekonomiji.

1.2.2. Evazija poreza na dobitak

Porezni obveznici su na osnovu zakonske regulative dužni iskazati svoj promet u toku obračunske godine putem podnošenja završnog seta finansijskih izvještaja od kojih su najvažniji bilans stanja, bilans uspjeha, izvještaj o novčanim tokovima, izvještaj o promjenama na kapitalu i porezni bilans. Prema podacima dostupnim na Trading economics⁴ stope poreza na dobitak u većini zemalja su znatno veće nego u BiH koja stopu od 10% dijeli sa Bugarskom, Kosovom i

⁴<https://tradingeconomics.com/>, stranici pristupljeno 27.10.2023.

Makedonijom. Samo Mađarska i Crna Gora imaju poreznu stopu od 9% koja je manja od stope u BiH, dok Malta ima poreznu stopu od čak 35%, a na drugom mjestu je Njemačka sa stopom od 30%. Od susjednih zemalja Hrvatska ima poreznu stopu 18% i Srbija 15%. Na osnovu predstavljenog možemo zaključiti da BiH ima jako nisko porezno opterećenje u odnosu na druge zemlje te da porezni obveznici imaju znatno veće mogućnosti za razvoj i napredovanje prilikom poslovanja u skladu sa zakonskim regulativama, međutim ipak se znatno veliki broj poreznih obveznika odlučuje na razne manipulacije zbog smanjivanja porezne obaveze.

Prema podacima „*Međunarodnog monetarnog fonda*” (MMF), udio sive ekonomije u bruto domaćem proizvodu Bosne i Hercegovine za 2021. godinu iznosi 35,40%. Najveću sivu ekonomiju u Evropi su imali Kosovo i Sjeverna Makedonija sa 37,60% a nakon njih slijedi Crna Gora sa 37,6%. Kada su u pitanju ostale zemlje bivše Jugoslavije, Srbija ima udio sive ekonomije u BDP-u od 33,50%, Hrvatska 34,20% te Slovenija 27,70%. Iz podataka MMF-a je vidljivo da je najniži nivo sive ekonomije zastupljen u Austriji sa 9,40% a na sličnom nivou, odnosno 9,80% su sive ekonomije Švicarske i Luksemburga. Kada kompariramo stopu poreza na dobitak i stopu sive ekonomije, vidimo da zapravo najčešće zemlje sa nižim stopama poreza na dobitak imaju najveću stopu sive ekonomije.

1.2.3. Evazija poreza na dodatu vrijednost

Najvažniji oblik indirektnog oporezivanja je porez na dodatu vrijednost (PDV), koji predstavlja najčešći sistem oporezivanja prometa dobara i usluga širom svijeta, a ne prikuplja se direktno od poreznih obveznika već od onih koji se smatraju krajnjim potrošačima i to je njegova najrelevantnija karakteristika. Kada je u pitanju BiH, primjena PDV-a je počela od 1. januara 2006. godine sa jedinstvenom stopom od 17% koja nikada nije bila podložna promjenama.

Prema podacima dostupnim na YourEurope⁵ možemo vidjeti da BiH zajedno sa Luksemburgom ima najnižu stopu PDV-a od 17%, dok najveću stopu ima Mađarska i ona iznosi 27%. Na drugom mjestu se nalaze Danska, Hrvatska i Švedska sa stopom od 25%. Ipak, uzimajući u obzir standard života u BiH, i ova najniža stopa predstavlja znatno porezno opterećenje i često se traže načini da se ista izbjegne odnosno ne plati.

1.3. Pregled rezultata ranijih istraživanja

Za potrebe ovog istraživanja izuzetno relevantno je sumirati i analizirati rezultate ranijih istraživanja koji će pomoći većem razumijevanju samog problema i adekvatnijoj izradi i definisanju problema i hipoteza istraživanja.

Prema istraživanju koje je u Sloveniji sproveo Grivec (2014) svi anketirani su bili mišljenja da je etika u njihovom profesionalnom radu vrlo značajna, ali je svejedno samo 87,50 posto anketiranih smatralo da je „*Kodeks profesionalne etike za računovođe*” za njih vrlo značajan, dok su ostali smatrali da nije posebno značajan. Također više od polovice anketiranih je smatralo da se broj kršenja etike u slovenskoj struci povećava. Abernethy, Bouwens, i Van Lent (2012) ispitali su da li je računovodstvena manipulacija više ili manje ovisna o etičkim vrijednostima. Njihovi rezultati su pokazali kako licenca etičkog rada smanjuje pojavu računovodstvenih manipulacija te da etičke vrijednosti igraju zaista važnu ulogu u praksi. Utvrđivanjem stepena usvajanja etike u računovodstvenoj profesiji u Nigeriji bavili su se Akenbor i Tennyson (2014).

⁵ https://europa.eu/youreurope/business/taxation/vat/vat-rules-rates/index_hr.htm, pristupljeno 10.11.2023.

Analizirali su 125 računovođa i revizora i podaci koje su prikupili su pokazali nisku razinu usvajanja računovodstvene etike u praksi. Glavni faktori odgovorni za takvu situaciju su pohlepa, vlastiti interesi, pritisci poslodavaca i klijenata, cijena etičkog ponašanja, siromašne socijalne vrijednosti, nedostatak jasno definiranog ponašanja. Istraživanje je pokazalo da faktor pohlepe i sebičnosti najviše utiče na profesionalno ponašanje, a nedostatak jasno definiranog etičkog ponašanja najmanje. Profesionalno ponašanje računovodstvenih djelatnika u Bosni i Hercegovini istražuju Kurtanović, Mušibegović i Kadić (2014) ukazujući na probleme računovodstvene profesije, kao što je često pružanje usluga bez elementarnog stručnog znanja, bez poznavanja profesionalnih standarda i vještina. Još jedan problem koji oni vide je struktura onih koji pružaju računovodstvene usluge koja je vrlo šarolika, od niskokvalificiranih knjigovođa do visokoobrazovanih stručnjaka, te da je struka certificiranog računovođe dosta podcijenjena. Zaključuju da je potrebna uređena regulativa profesije, te kako se problemi mogu riješiti propisivanjem kvalifikacija. Ramljak i saradnici (2016) su istraživanjem potvrdili hipoteze da poznavanje „*Kodeksa etike za profesionalne računovođe*” pozitivno utiče na čestitost i profesionalizam. Higgs-Kleyn i Kapelanianis (1999) istražuju reguliranje etičkog ponašanja južnoafričkih profesionalnih računovođa i ukazuju da profesionalne računovođe vjeruju da je Kodeks profesionalnog ponašanja nužan te da je bitno da je pravilno izrađen i da se provodi. Jackling i saradnici (2007) ispituju stavove članova IFAC o etičkim pitanjima, uzrocima etičkog neuspjeha i ulozi profesije u etičkom obrazovanju. Rezultati su pokazali da u praksi računovođe najviše pogađa sukob interesa. Iz istraživanja proizilaze ključni etički rizici: vlastiti interes, neuspjeh za održavanje objektivnosti i neovisnosti, nepravilno vodstvo, nedostatak etičke hrabrosti i etičke osjetljivosti, neuspjeh stručnog prosuđivanja te siromašna organizacijska kultura. Međukulturalne razlike među zemljama zapadne Europe u svom istraživanju Arnold i saradnici (2007) dovode u vezu s osjetljivosti pojedinaca na etičke dileme i ukazuju kako postoji učinak kulture neke zemlje u provedbi kodeksa ponašanja i percepciji etičkog ponašanja. Zbog kulturnih razlika širom svijeta značajan postotak (malo manje od 50%) nacionalnih računovodstvenih organizacija odlučili su zadržati nacionalna specifična pravila ponašanja umjesto usvajanja IFAC-a kao vlastitog modela etičkog kodeksa (Clements, Neill i Stovall, 2009). Međutim, neovisno o kulturnim razlikama ključna načela zajednička svima su: integritet, objektivnost, profesionalna kompetencija, dužna pažnja, povjerljivost i profesionalno ponašanje, što u svom istraživanju sličnosti etičkog kodeksa profesionalnih računovodstvenih organizacija u Kanadi, Egiptu i Japanu potvrđuju Smith i saradnici (2009).

2. METODOLOGIJA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

Istraživanje uticaja nivoa primjene „*Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe*” na kvalitet poreznog računovodstva podrazumijeva korištenje adekvatne metodologije kako bi se podaci mogli obraditi tačno i pouzdano. Postavljena je centralna istraživačka hipoteza i četiri pomoćne istraživačke hipoteze.

Centralna istraživačka hipoteza H_0 glasi: ***Postoji pozitivna veza između nivoa primjene „Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe” i kvaliteta poreznog računovodstva.***

Osim centralne istraživačke hipoteze postavljene su i sljedeće pomoćne hipoteze:

H₁: *Nivo obuke i edukacije računovođa o etičkim principima i poreznim propisima utiče na nivo primjene „Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe” u poreznom računovodstvu.*

H₂: *Percepcija o efikasnosti institucija nadležnih za praćenje i sankcioniranje kršenja poreznih propisa utiče na nivo primjene „Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe” u poreznom računovodstvu.*

H₃: *Povećana učestalost revizije rješenja dostavljenih od strane institucija nadležnih za nadzor nad kršenjem poreznih propisa može smanjiti pritisak na računovođe za kršenje etike u poreznom računovodstvu.*

H₄: *Računovođe sa većim iskustvom i dubljim razumijevanjem profesionalnih etičkih standarda su manje podložni pritiscima za kršenje etike u poreznom računovodstvu.*

Osnovni cilj istraživanja je objasniti uticaj nivoa primjene *Kodeksa* na kvalitet poreznog računovodstva srednjih preduzeća u FBiH, dok su pomoćni ciljevi sljedeći: identificirati eventualne prepreke s kojima se računovođe i organizacije mogu suočavati u primjeni *Kodeksa*; utvrditi kretanje nivoa primjene *Kodeksa* u poreznom računovodstvu u odnosu na nivo obuke i edukacije računovođa; identifikovati povezanost percepcije o efikasnosti institucija nadležnih za praćenje i sankcioniranje kršenja poreznih propisa sa nivoom *Kodeksa*; istražiti percepciju o potencijalnom učinku češćih revizija rješenja dostavljenih od strane institucija nadležnih za nadzor nad kršenjem poreznih propisa u smislu smanjenja pritiska na računovođe za kršenje etike u poreznom računovodstvu; istražiti povezanost iskustva certificiranih računovođa sa nivoom podložnosti pritiscima za kršenje etike u poreznom računovodstvu te na osnovu rezultata istraživanja, izraditi konkretne preporuke i smjernice koje mogu pomoći organizacijama, računovođama i regulatornim tijelima u poboljšanju kvalitete poreznog računovodstva.

Osnovni izvor podataka za istraživanje su primarni podaci koji su prikupljeni putem anketnog upitnika upućenog putem e-mail adresa srednjim preduzećima u FBiH različitih djelatnosti, na koji su odgovor dale certificirane računovođe zaposlene u istim. Kada je u pitanju metodologija obrade podataka, koristili smo metodu analize u okviru empirijskog dijela istraživanja. Metoda sinteze koristit će se za verifikaciju postavljenih hipoteza i zaključivanje o samim rezultatima istraživanja. Za empirijski dio istraživanja koristili smo također i „*Microsoft Excel*” te statistički program „*IBM SPSS*” verzija 29.0.1.0 (171) u okviru kojeg smo vršili korelacione i regresionu analizu podataka (analiza varijanse *ANOVA*) kao i deskriptivnu statistiku u okviru koje smo koristiti aritmetičku sredinu, modus, medijan, standardnu devijaciju, varijansu i druge pokazatelje.

3. ANALIZA REZULTATA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

Nakon prikupljenih odgovora putem anketnog upitnika, pristupili smo testiranju hipoteza. Za ispitivanje hipoteza koristili smo *Spearmanov koeficijent korelacije*, *HI kvadrat test nezavisnosti* i *ANOVU*. Također smo uzimali u obzir tvrdnje iz anketnog upitnika za koje smatramo da su najadekvatnije za ispitivanje pojedinih hipoteza.

Za centralnu istraživačku hipotezu postavljena je nezavisna varijabla: *nivo primjene „Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe“* te zavisna varijabla: *kvalitet poreznog računovodstva*. Tačnije, za ispitivanje ove hipoteze potrebni su nam stavovi ispitanika o nivou poštivanja etičkih principa i standarda u preduzeću u kojem su zaposleni te stavovi o tačnosti i potpunosti poreznih izvještaja koje generiše preduzeće. Spearmanov koeficijent korelacije će nam poslužiti za utvrđivanje statističke veze između zavisne i nezavisne varijable, kako je prikazano u tabeli 1:

Tabela 1 Spearmanov koeficijent korelacije za ispitivanje centralne istraživačke hipoteze H₀

Korelacija				
			Nivo poštivanja etičkih principa i standarda u preduzeću u kojem radim je visok. (b ₆)	Tačnost i potpunost poreznih izvještaja koje generiše preduzeće u kojem radim je na zadovoljavajućem nivou. (c ₁₇)
Spearmanov koeficijent	Nivo poštivanja etičkih principa i standarda u preduzeću u kojem radim je visok. (b ₆)	Koeficijent korelacije	1,000	,556**
		Značajnost. (dvostrana)		0,000
		N	63	63
	Tačnost i potpunost poreznih izvještaja koje generiše preduzeće u kojem radim je na zadovoljavajućem nivou. (c ₁₇)	Koeficijent korelacije	,556**	1,000
		Značajnost (dvostrana)	0,000	
		N	63	63

** . Korelacija je značajna na razini 0.01 (dvostrana).

Izvor: vlastita obrada

Prema Spearmanovom koeficijentu korelacije pri nivou signifikantnosti 1%, povezanost između nivoa primjene Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe i kvalitete poreznog računovodstva ima koeficijent 0,556 stoga zaključujemo da postoji velika veza između varijabli, odnosno da postoji pozitivna veza između nivoa primjene „Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe“ i kvaliteta poreznog računovodstva. Obzirom na nivo značajnosti koji je manji od 0,01 ($0,000 < 0,01$) možemo potvrditi da je dobijeni koeficijent korelacije 0,556 značajan. Drugim riječima, što je nivo primjene „Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe“ veći, veći je i kvalitet poreznog računovostva, čime **potvrđujemo centralnu istraživačku hipotezu H₀**.

Za prvu pomoćnu istraživačku hipotezu postavljena je nezavisna varijabla: *nivo obuke i edukacije računovođa o etičkim principima i poreznim propisima* te zavisna varijabla: *nivo primjene „Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe“ u poreznom računovodstvu*. Tačnije, za ispitivanje ove hipoteze potrebni su nam stavovi ispitanika o obavezi obuke o etičkim principima i poreznim propisima te stavovi o nivou poštivanja etičkih principa i standarda u preduzeću u kojem su zaposleni. Za testiranje ove hipoteze koristimo HI kvadrat test nezavisnosti (neparametrijska statistika).

Tabela 2 Primjena HI kvadrat testa nezavisnosti za ispitivanje pomoćne istraživačke hipoteze H_1

Chi-kvadrat Test			
	Vrijednost	df	Asimptotski značaj (dvostrano)
Pearson Chi-kvadrat	26,719 ^a	16	0,045
Omjer vjerovatnoće	29,288	16	0,022
Linearno-linearno povezivanje	9,093	1	0,003
Broj ispravnih slučajeva	63		

a. 20 ćelija (80,0%) ima očekivani broj manji od 5. Minimalno očekivani broj je ,10.

Izvor: vlastita obrada

U tabeli 2 je vidljivo da Pearson Chi-kvadrat test iznosi 26,719 uz broj stepeni slobode 16 i značajnost (p) 0,045. Veličina p je manja od 0,05 ($0,045 < 0,05$) pa zaključujemo da je ukrštanje zavisne i nezavisne varijable statistički značajno.

Tabela 3 Simetrične mjere primjenom HI kvadrat testa nezavisnosti za ispitivanje pomoćne istraživačke hipoteze H_1

Simetrične mjere			
		Vrijednost	Približna značajnost
Nominalno- Nominalno	Phi	0,651	0,045
	Cramer's V	0,326	0,045
Broj ispravnih slučajeva		63	

Izvor: vlastita obrada

Koeficijent Phi vidljiv u tabeli 3 je veći od 0,50 ($0,651 > 0,50$) što se smatra velikim uticajem po Koenovom kriterijumu od 0,10 za mali, 0,30 za srednji i 0,50 za veliki uticaj. Dakle, zaključujemo da nivo obuke i edukacije računovođa o etičkim principima i poreznim propisima ima veliki uticaj na nivo primjene „Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe“ u poreznom računovodstvu. Prema rezultatima HI kvadrat testa nezavisnosti (chi-kvadrat=26,719; phi=0,651; p=0,045) uz nivo signifikantnosti 5% donosimo odluku o **prihvatanju prve pomoćne istraživačke hipoteze H_1** .

Za drugu pomoćnu istraživačku hipotezu postavljena je nezavisna varijabla: *percepcija o efikasnosti institucija nadležnih za praćenje i sankcioniranje kršenja poreznih*, te zavisna varijabla: *nivo primjene „Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe“ u poreznom računovodstvu*. Za ispitivanje ove hipoteze potrebni su nam stavovi ispitanika o efikasnosti procedura koje koriste institucije nadležne za praćenje i sankcioniranje kršenja poreznih propisa te stavovi o nivou poštivanja etičkih principa i standarda u preduzeću u kojem su zaposleni. Za testiranje ove hipoteze koristimo HI kvadrat test nezavisnosti.

Tabela 4 Primjena HI kvadrat testa nezavisnosti za ispitivanje pomoćne istraživačke hipoteze H_2

Chi-kvadrat Test			
	Vrijednost	df	Asimptotski značaj (dvostrano)
Pearson Chi-kvadrat	30,344 ^a	16	0,016
Omjer vjerovatnoće	26,125	16	0,052
Linearno-linearno povezivanje	9,705	1	0,002
Broj ispravnih slučajeva	63		

a. 20 ćelija (80,0%) ima očekivani broj manji od 5. Minimalno očekivani broj je ,08.

Izvor: vlastita obrada

U tabeli 4 je vidljivo da Pearson Chi-kvadrat test iznosi 30,344 uz broj stepeni slobode 16 i značajnost (p) 0,016. Veličina p je manja od 0,05 ($0,016 < 0,05$) pa zaključujemo da je ukrštanje zavisne i nezavisne varijable statistički značajno.

Tabela 5 Simetrične mjere primjenom HI kvadrat testa nezavisnosti za ispitivanje pomoćne istraživačke hipoteze H_2

Simetrične mjere			
		Vrijednost	Približna značajnost
Nominalno- Nominalno	Phi	0,694	0,016
	Cramer's V	0,347	0,016
Broj ispravnih slučajeva		63	

Izvor: vlastita obrada

Koeficijent Phi vidljiv u tabeli 5 je veći od 0,50 ($0,694 > 0,50$) što se smatra velikim uticajem po Koenovom kriterijumu od 0,10 za mali, 0,30 za srednji i 0,50 za veliki uticaj. Dakle, zaključujemo da percepcija o efikasnosti institucija nadležnih za praćenje i nadzor nad kršenjem poreznih propisa ima veliki uticaj na nivo primjene „Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe“ u poreznom računovodstvu. Prema rezultatima HI kvadrat testa nezavisnosti (chi-kvadrat=30,344; phi=0,694; p=0,016) uz nivo signifikantnosti 5% donosimo odluku o **prihvatanju druge pomoćne istraživačke hipoteze H_2** .

Za treću pomoćnu istraživačku hipotezu postavljena je nezavisna varijabla: učestalost revizije rješenja dostavljenih od strane institucija nadležnih za nadzor nad kršenjem poreznih propisa, te zavisna varijabla: pritisak na računovođe za kršenje etike u poreznom računovodstvu.

Tabela 6 Grupisanje distribucije stavova za dio G-revizija rješenja dostavljenih od strane institucija nadležnih za nadzor nad kršenjem poreznih propisa

Oznaka	Tvrdnja	slažem se		neutralno		ne slažem se	
		x	%	x	%	x	%
g ₅₀	Revizija rješenja dostavljenih od strane institucija nadležnih za nadzor nad kršenjem poreznih propisa se vrši dovoljno često.	18	28,60	14	22,20	31	49,20
g ₅₁	Redovnja revizija rješenja dostavljenih od strane institucija nadležnih za nadzor nad kršenjem poreznih propisa bi smanjila neetičnost poreznih inspektora.	43	68,30	13	20,60	7	11,10

Izvor: vlastita obrada

U tabeli 6 smo izvršili grupisanje odgovora *u potpunosti se slažem* i *slažem se* te odgovora *u potpunosti se ne slažem* i *ne slažem se*, dok smo odgovore *niti se slažem* i *niti se ne slažem* definisali kao neutralno, što će nam koristiti za jednostavnije tumačenje stavova ispitanika. Na jednoj strani imamo 49,20% ispitanika koji smatraju da se revizija rješenja dostavljenih od strane institucija nadležnih za nadzor nad kršenjem poreznih propisa ne vrši dovoljno često te su istu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 2,76. Sa druge strane 68,30% ispitanika se slaže da bi redovnja revizija rješenja dostavljenih od strane institucija nadležnih za nadzor nad kršenjem poreznih propisa smanjila neetičnost poreznih inspektora, te su istu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,81. Uzimajući u obzir navedeno, možemo zaključiti da se ispitanici slažu da bi povećana učestalost revizije rješenja dostavljenih od strane institucija nadležnih za nadzor nad kršenjem poreznih propisa smanjila pritisak na računovođe za kršenje etike u poreznom računovodstvu, čime donosimo odluku o **prihvatanju pomoćne istraživačke hipoteze H₃**.

Za četvrtu pomoćnu istraživačku hipotezu postavljena je nezavisna varijabla: *iskustvo certificiranih računovođa* te zavisna varijabla: *pritisak na računovođe za kršenje etike u poreznom računovodstvu*. Tačnije, za ispitivanje ove hipoteze potreban nam je podatak o godinama iskustva certificiranih računovođa te stavovi istih o susretanju sa pritiscima za prikazivanje finansijskog rezultata u smislu nepoštenog obračunavanja poreza. Za testiranje ove hipoteze koristit ćemo jednosmjernu *ANOVU*.

Tabela 7 Jednofaktorska analiza varijanse za pomoćnu istraživačku hipotezu H₄

ANOVA					
U profesionalnom radu često se susrećem sa pritiscima za prikazivanje finansijskog rezultata u smislu nepoštenog obračunavanja poreza.					
	Suma kvadrata	df	Kvadrat srednjih vrijednosti	F	Značajnost (p)
Između grupa	11,268	4	2,817	1,743	0,153
Unutar grupa	93,716	58	1,616		
Ukupno	104,984	62			

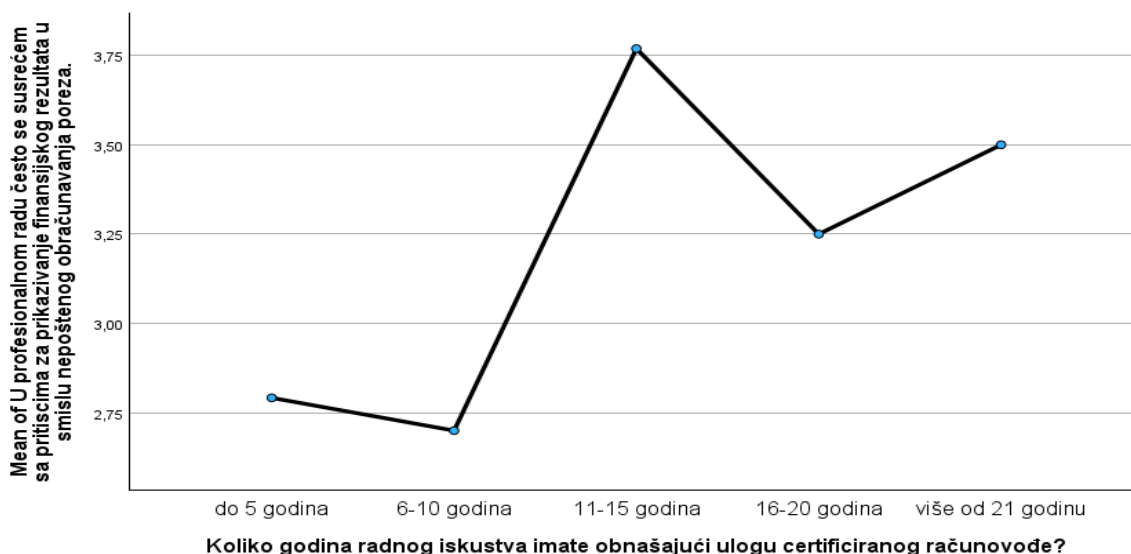
Izvor: vlastita obrada

Prema tabeli 7, vjerovatnoća da je slučajna varijabla F-distribucije sa df₁=4 stepena slobode u brojniku te df₂=58 stepena slobode u nazivniku, premašiti vrijednost 1,743 jednaka je p-

vrijednosti, tj. formalno zapisano $P(F_{(4,58)} > 1,743) = 0,153$. P-vrijednost se definira kao empirijski nivo značajnosti.

Usporedbom empirijskog nivoa značajnosti (p-vrijednost) i teorijskog nivoa značajnosti (α) donosi se odluka o **odbacivanju pomoćne istraživačke hipoteze H_4** . Kada je vrijednost p jednaka ili manja od 0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih varijabli. Budući da je empirijski nivo značajnosti veći od teorijske ($0,153 > 0,05$) zaključuje se da ne postoji statistički značajna razlika između posmatranih varijabli.

Grafikon 2 Grafički prikaz deskriptivnih pokazatelja zavisne i nezavisne varijable za pomoćnu istraživačku hipotezu H_4

Izvor: vlastita obrada

Na grafikonu 2 posmatrajući medijan možemo primjetiti da se raspon stavova certificiranih računovođa podijeljenih prema godinama radnog iskustva u odnosu na učestalost pritiska za prikazivanje finansijskog rezultata u smislu nepoštenog obračunavanja poreza kreće od 2,70 do 3,77 što ne predstavlja statistički značajnu razliku između zavisne i nezavisne varijable.

3. DISKUSIJA REZULTATA

Primjena „Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe“ u finansijskom izvještavanju, a prije svega u poreznom računovodstvu, je tema kojoj bi se trebao dati puno veći značaj obzirom da je veoma upitna njegova dosljedna primjena kao i samo proučavanje istog u okviru redovne i obavezne edukacije certificiranih računovođa. Ovaj problem pokušali smo ispitati kroz anketni upitnik koji je obuhvatio relativno bitne situacije sa kojima se suočavaju računovođe prilikom svakodnevnog obavljanja poslovnih aktivnosti. Rezultati analize su nam pokazali da se računovođe slažu da etika igra ključnu ulogu u pravilnom vođenju računovodstva te da je transparentnost u izvještavanju o poreznim obavezama relevantna i neophodna. Međutim, zaključili smo da menadžment uglavnom ne obraća pažnju na kolektivni nivo etičke svijesti u preduzeću i da često stvara pritisak na računovođe te unaprijed izražava svoja

očekivanja o finansijskom rezultatu i poreznim opterećenjima. Identificirali smo da je najveći razlog zbog kog su računovođe podložne pritiscima zapravo strah od gubitka posla i da je to razlog zašto ne mogu promijeniti namjeru poslodavca da minimizira porez. Zaključili smo i da trenutno ne postoje adekvatne i učinkovite politike i postupci za poticanje i zaštitu onih koji prijavljuju uočeno stvarno ili sumnjivo nezakonito i neetično ponašanje. Veoma relevantna saznanja do kojih smo došli su vezana za efikasnost institucija nadležnih za praćenje i sankcioniranje kršenja poreznih propisa odnosno efikasnost poreznih i drugih inspektora, gdje smo zaključili da se ispitanici u velikoj mjeri slažu da bi učestalije kontrole poreznih inspektora mogle uticati na menadžere preduzeća na način da oni vrše manji pritisak na računovođe za nepošteno obračunavanje poreza. Dakle, računovođe se slažu da porezni inspektori trenutno ne vrše kontrole dovoljno često te da isti nisu dovoljno transparentni i efikasni u svom radu. S tim u vezi, spomenut ćemo i zaključak do kojeg smo došli analizirajući stavove o reviziji rješenja dostavljenih od strane poreznih inspektora, gdje smo prvenstveno utvrdili da porezni inspektori imaju popriličnu slobodu prilikom obavljanja kontrola jer ih njihovi nadređeni ne kontrolišu dovoljno. Utvrdili smo da je samo mali broj računovođa imao reviziju rješenja, što znači da se ista ne vrši dovoljno često, a prema zabilježenim stavovima najviše računovođa se složilo da bi redovnija revizija rješenja smanjila neetičnost poreznih inspektora a skoro svi ispitanici bi podržali inicijativu za redovniju reviziju istih. Zanimljivo je da se veliki broj računovođa susretao i sa davanjem novčanih naknada poreznim inspektorima kako bi isti zanemarili određene uočene nepravilnosti, što nam govori da postoje ogromni ekonomski gubici uzrokovani nepoštivanjem etičkih principa. Identificirali smo da se ispitanici najvećim dijelom slažu da organizacija često nudi poticaj računovođama u vidu finansijskih interesa i naknada koji se vezuju za njegov radni učinak u smislu nezakonite porezne evazije.

ZAKLJUČAK

Primjena etike u finansijskom izvještavanju je ključno područje u poslovnom svijetu jer finansijski izvještaji utiču na odluke investitora, inspeksijskih organa i drugih zainteresovanih strana. Novo izdanje „*Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe*“ je objavljeno u 2022. godini na stranici SRRFBiH a svrha istog jeste propisivanje temeljnih načela etike za profesionalne računovođe koja određuju standard ponašanja kakvo se očekuje od svakog profesionalnog računovođe. Kada je u pitanju porez na dohodak koji u FBiH iznosi 10%, zaključili smo da je to ipak veliko porezno opterećenje obveznicima zbog čega se često susrećemo sa poslodavcima koji plate radnicima obračunavaju na minimalac dok preostali dio isplaćuju u gotovini. Kada je u pitanju porez na dobitak primjetili smo da su u većini zemalja porezne stope znatno veće nego u BiH koja ima stopu poreza od 10%. Samo Mađarska i Crna Gora imaju poreznu stopu od 9% koja je manja od stope u BiH, dok Malta ima poreznu stopu od čak 35%, a na drugom mjestu je Njemačka sa stopom od 30%. Strani investitori se često odlučuju na poslovanje u BiH zbog niskog poreznog opterećenja, međutim ipak se znatno veliki broj poreznih obveznika u BiH odlučuje na razne načine prikazati manji ostvareni dobitak zbog manjeg plaćanja poreza. Prema podacima *Međunarodnog monetarnog fonda* (MMF), udio sive ekonomije u bruto domaćem proizvodu Bosne i Hercegovine za 2021. godinu iznosi 35,40%. Porez na dodatu vrijednost ili PDV u BiH iznosi 17% i zajedno sa Luksemburgom dijeli najnižu stopu u svijetu. Međutim, i pored niskog opterećenja izuzetno veliki broj poreznih obveznika ne evidentira cjelokupan ostvareni promet.

Analizom rezultata empirijskog istraživanja odgovorili smo na centralno istraživačko pitanje i došli do saznanja da veći nivo primjene *Kodeksa* implicira veći kvalitet poreznog računovodstva. Da bi se *Kodeks* mogao primjenjivati u adekvatnoj mjeri, potrebno je pružiti podršku etičkom obrazovanju i jačanju poreznih inspektora. Daljim istraživanjem smo utvrdili da nivo obuke i edukacije računovođa o etičkim principima i poreznim propisima ima veliki uticaj na nivo primjene *Kodeksa*. Računovođe koje nemaju adekvatno etičko obrazovanje mogu nesvjesno učiniti neke greške ili biti podložnije pritiscima od strane menadžera preduzeća. Drugom pomoćnom hipotezom smo utvrdili da percepcija o efikasnosti institucija nadležnih za praćenje i sankcioniranje kršenja poreznih propisa ima veliki uticaj na nivo primjene *Kodeksa*. Dakle, ukoliko računovođe smatraju da su porezni inspektori netransparentni i neetični, neće se osjećati odgovornim za etičko ponašanje. Treću hipotezu smo objasnili deskriptivnom statistikom, gdje su se ispitanici složili da povećana učestalost revizije rješenja dostavljenih od strane institucija nadležnih za nadzor nad kršenjem poreznih propisa može smanjiti pritisak na računovođe za kršenje etike u poreznom računovodstvu. Porezni inspektori skoro da imaju potpunu slobodu prilikom obavljanja kontrola, međutim, kada bi znali da će nakon njih neko biti upućen u istu organizaciju da pregleda njihov rad, postupali bi drugačije. Ispitivajući četvrtu hipotezu zaključili da iskustvo certificiranih računovođa i podložnost pritiscima za kršenje etike u poreznom računovodstvu nemaju veliku statističku povezanost.

Kada uporedimo rezultate istraživanja sa ranije dostupnim istraživanjima, možemo primjetiti da su Akenbor i Tennyson (2014) zaključili da faktor pohlepe i sebičnosti najviše utiče na profesionalno ponašanje, a nedostatak jasno definiranog etičkog ponašanja najmanje, dok smo mi utvrdili da je strah od gubitka posla faktor koji najviše utiče na nepoštivanje propisa, a zatim i bliski odnosi sa poslodavcem. Ramljak i saradnici (2016) su istraživanjem potvrdili hipoteze da poznavanje *Kodeksa* etike za profesionalne računovođe pozitivno utiče na čestitost i profesionalizam, dok smo mi također hipotezom utvrdili da primjena *Kodeksa* pozitivno utiče na kvalitet poreznog računovodstva. Neovisno o kulturnim razlikama ključna načela zajednička svima su: integritet, objektivnost, profesionalna kompetencija, dužna pažnja, povjerljivost i profesionalno ponašanje, što u svom istraživanju sličnosti etičkog kodeksa profesionalnih računovodstvenih organizacija u Kanadi, Egiptu i Japanu potvrđuju Smith i saradnici (2009), dok smo mi istraživanjem utvrdili da je za certificirane računovođe najvažnije načelo u FBiH profesionalna kompetentnost i dužna pažnja.

Preporuke i smjernice koje mogu pomoći organizacijama, računovođama i regulatornim tijelima u poboljšanju kvalitete poreznog računovodstva su:

- Dati više prostora izučavanju „*Međunarodnog kodeksa etike*“ u okviru redovnih seminara za certificirane računovođe;
- Povećati učestalost poreznih kontrola na način da se smanji period kontrole sa trenutnih cca 4-5 godina na 1-2 godine;
- Uvesti obaveznu reviziju rješenja donesenih od strane poreznih inspektora kako bi isti znali da će njihov rad biti kontrolisan i neetično ponašanje sankcionisano;
- Uvesti adekvatne i učinkovite politike za zaštitu onih koji prijavljuju neetično ponašanje;

- Povećati iznose novčanih kazni u zakonima obzirom da iste nisu bile podložne promjenama a prisutan je porast stope inflacije.

LITERATURA

Knjige:

1. Bello K. B., Danjuma I. (2014.), *Review of Models/Theories Explaining Tax Compliance Behavior*, Sains Humanika 2:3
2. Bowie N.E., Schneider M. (2011.), *Business Ethics for Dummies*, Indiana: Wiley Publishing Inc.
3. Certo S. C., Certo S. T. (2006.), *Modern management*, 10th Edition, Zagreb, Mate
4. Donaldson J. (1989.), *Key Issues in Business Ethics*, Cambridge: Academic Press
5. Isaković-Kaplan Š. (2016.), *Forenzičko računovodstvo*, Štamparija Fojnica, Fojnica
6. Jahić M. (2008.), *Finansijsko računovodstvo: MSFI-MRS-PDV*, Udruženje revizora FBiH, Sarajevo
7. Johnson C.E. (2020.), *Meeting the Ethical challenges of Leadership*, Casting light or shadow, 7th edition. New York: SAGE
8. Kalacun S. (2001.), *Poslovna etika*, Ljubljana, Združenje Manager
9. Karpati T. (2001.), *Etika u gospodarstvu*, Grafika, Osijek
10. Nash L. (1990.), *Good Intentions Aside: A Manager's Guide to Resolving Ethical Problems*, Boston: Harvard Business School Press
11. Strenberg E. (1994.), *Just Business: Business Ethics in Action*, London: Little, Brown and company

Članci:

12. Abernethy M. A., Bouwens J., & Van Lent L. (2012.), *Ethics, performance measure choice, and accounting manipulation*, Working paper, Tilburg University, dostupno na: <http://feweb.uvt.nl/pdf/2012/ethics.pdf>
13. Akenbor C. O., Tennyson O., (2014.), *Ethics of Accounting Profession in Nigeria*, Journal of Business and Economics, No. 8, pp. 1374-1382.
14. Aleksić A. (2007.), *Poslovna etika – element uspješnog poslovanja*, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta, Godina 5, str. 419. – 429.
15. Arnold D. F., Bernardi R. A., Neidermeyer P. E., Schmee J. (2007.), *The effect of country and culture on perceptions of appropriate ethical actions prescribed by codes of conduct: A Western European perspective among accountants*, Journal of Business Ethics, No. 4, pp. 327-340.
16. Grivec M. (2014.), *Etika u računovodstvu*, Praktični menadžment, Vol. V, broj 2, str. 17-22
17. Higgs-Kleyn N., Kapelanian D. (1999.), *The role of professional codes in regarding ethical conduct*, Journal of Business Ethics, No. 4, pp. 363-374.
18. Jackling B., Cooper B. J., Leung P., Dellaportas S. (2007.), *Professional accounting bodies' perceptions of ethical issues, causes of ethical failure and ethics education*, Managerial Auditing Journal, No. 9, pp. 928-944.

19. Kurtanović S., Mušinbegović S., Kadić L. (2014.), *Problemi računovodstvene profesije u praksi BH preduzeća*, Business Consultant/Poslovni Konsultant, No. 36, pp. 26-34.
20. Madžarević – Šujster, S. (2002.), *Procjena porezne evazije u Hrvatskoj*, Finansijska teorija i praksa 26 (1), Zagreb
21. Ramljak B., Rogošić A., Perica I. (2016.), *Profesionalno ponašanje računovodstvenih radnika u funkciji ostvarivanja etičkih standarda*, Oeconomica Jadertina, Vol.6, No.2, Zadar
22. Smith M., Charoensukmongk P. P., Elkassabgi A., Lee K. H. H. (2009.), *Aspects of accounting codes of ethics in Canada, Egypt, and Japan*, Internal Auditing, No. 6, pp. 26-34.

Internet stranice:

23. Ekonomija finansije, *Interpretirati i razumjeti Lafferovu krivulju*, dostupno na: <https://www.economiafinanzas.com/bs/interpretirati-laffer-krivulju/>
24. Trading economics, *Country list corporate tax*, dostupno na: <https://tradingeconomics.com/>
25. Your Europe, *Pravila o PDV-u i stope PDV-a: standardne, posebne i snižene stope*, dostupno na: https://europa.eu/youreurope/business/taxation/vat/vat-rules-rates/index_hr.htm